

Asia: VN/18059/2020

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle rikoslain muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Oikeusministeriö on pyytänyt tasa-arvovaltuutetun lausuntoa hallituksen esityksen luonnoksesta, jossa ehdotetaan muutettavaksi rikoslakia. Esityksessä ehdotetaan, että rangaistuksen mittaamisen koventamisperusteisiin lisättäisiin maininta rikoksen tekemisestä uhrin sukupuoleen perustuvasta vaikuttimesta.

Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelman mukaan rikoslain 6 luvun 5 §:n mukaiseksi koventamisperusteeksi säädetään rikoksen tekeminen sukupuoleen perustuvasta vaikuttimesta. Esityksen tavoitteena on korostaa sellaisten tekojen moitittavuutta, joiden perusteena on sukupuoleen liittyvä viha.

Tasa-arvovaltuutetun tehtäviin kuuluu aloittein, neuvoin ja ohjein edistää tasa-arvolain (609/1986) toteutumista sekä seurata tasa-arvon toteutumista yhteiskunnan eri aloilla. Osana tätä seuranta- ja edistämistehtävää valtuutettu seuraa vihapuhetta ja naisiin kohdistuvaa väkivaltaa Suomessa ja tekee näitä teemoja koskevia aloitteita.

Sukupuolittunut vihapuhe ja naisiin kohdistuva väkivalta ovat tasa-arvo-ongelmia

Kuten esitysluonnoksessa todetaan, rikollisuus ja väkivalta ovat sukupuolen mukaan eriytyneitä ilmiöitä. Suurin osa väkivaltarikollisuudesta on miesten keskinäistä väkivaltaa. Ylipäänsä väkivallan muodoissa, motiiveissa ja vaikutuksissa on sukupuolenmukaisia eroja, kun vertaillaan naisia ja miehiä rikoksentehtäjinä ja uhreina.

Tasa-arvovaltuutettu nosti naisiin kohdistuvan väkivallan yhdeksi merkittäväksi tasa-arvo-ongelmaksi Suomessa eduskunnalle antamassaan kertomuksessaan (K 22/2018 vp). Kertomuksen suosituksissa valtuutettu esitti, että lainsäädännön, mukaan lukien rikoslainsäädäntö, tulisi tunnistaa vihapuheen sukupuolittunut luonne ja naisiin kohdistuva väkivalta. Esimerkiksi sukupuoli rikoksen motiivina tulisi lisätä rikoslain rangaistuksen koventamisperusteeksi.

Tasa-arvovaltuutetun näkemyksen mukaan oli tarpeen myös selvittää, tulisiko kiihottaminen kansanryhmää vastaan -rikoksen tunnusmerkistöön lisätä sukupuoli, sukupuoli-identiteetti ja sukupuolen ilmaisu. Samoin tulisi selvittää, miten parhaiten voitaisiin huomioida rikoslaissa väkivallanteon erityinen moitittavuus, kun uhri ja tekijä ovat toisilleen läheisiä (perheenjäseniä tai parisuhteessa).

Ehdotettu muutos on kannatettava, mutta osin puutteellinen

Tasa-arvovaltuutettu kannattaa sukupuolen lisäämistä ehdotuksen mukaisesti rikoslain (39/1889) säännöksiin.

Nyt hallituksen esityksen luonnoksessa ehdotettu rikoslain muutos on siis oikeansuuntainen, mutta sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta puutteellinen. Ehdotuksen tavoite on korostaa sellaisten tekojen moitittavuutta, joiden vaikuttimena on sukupuoleen perustuva viha (s.10). Ehdotuksen vaikutusarvioinnissa puolestaan todetaan, että pääasiallinen vaikutus olisi yleinen asenteiden muokkaus (s.15).

Kansainväliset ihmisoikeusvelvoitteet edellyttävät sukupuoleen perustuvan naisiin kohdistuvan väkivallan torjumista, mutta tällainen johdonmukainen näkökulma puuttuu ehdotuksesta. Tasa-arvovaltuutettu katsoo, että pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelman kirjaus rikoslain 6 luvun 5 §:n muuttamisesta mahdollistaisi laajemmin sukupuolen huomioimisen koventamisperusteena.

Ehdotuksessa sukupuoli ymmärretään suppeasti henkilökohtaiseksi ominaisuudeksi, joka on lähtökohtaisesti joko nainen tai mies. Sukupuolta lähestytään ulkoisesti havaittavana rikoksen uhrin ominaisuutena. Sukupuolineutraali on puolestaan kuvattu sellaiseksi, että asia koskee sekä naisia että miehiä. Rikoslain on todettu olevan sukupuolineutraali, eikä tätä neutraaliuden lähtökohtaa ole tarkoitus muuttaa.

Tasa-arvovaltuutetun näkemyksen mukaan rikoslaissa ei ole lähtökohtaisesti tarpeen käyttää sukupuolierityisiä termejä tai viitata erikseen naisiin ja miehiin. Kuitenkin ehdotuksen perusteluissa olisi hyvä ymmärtää sukupuolen merkitys laajemmin. Esimerkiksi Istanbulin sopimuksen 3 artiklan määritelmien mukaan "sukupuoli" tarkoittaa yhteiskunnallisesti rakentuneita rooleja,

käyttäytymismuotoja, toimintoja ja ominaisuuksia, joita tietty yhteiskunta pitää sopivina naisille ja vastaavasti miehille (3 artikla c kohta).

Tällaista sukupuolikäsitystä vasten on helpompi ymmärtää, mistä on kyse, kun puhutaan naisiin kohdistuvasta väkivallasta ja sukupuoleen perustuvasta väkivallasta. Esimerkiksi Istanbulin sopimuksessa "sukupuoleen perustuva naisiin kohdistuva väkivalta" tarkoittaa väkivaltaa, joka kohdistetaan naiseen hänen naiseutensa vuoksi tai joka kohdistuu suhteellisesti useimmin naisiin (3 artikla d kohta). Myös YK:n naisten syrjinnän vastaisen sopimuksen noudattamista valvova CEDAW-komitea on antanut kaksi yleissuositusta liittyen valtion velvoitteisiin torjua naisiin kohdistuvaa väkivaltaa (General Recommendation No. 19 ja No. 35).

Jatkovalmistelussa tulisi selvittää, miten lähisuhdeväkivalta voidaan huomioida koventamisperusteena

Istanbulin sopimuksen 46 artiklassa säännellään aineellisen (rikos)oikeuden raskauttavista seikoista. Artiklan mukaan sopimusvaltion on varmistettava, että jos rikoksen on kohdistanut entiseen tai nykyiseen kansallisessa laissa tunnustettuun puolisoon tai kumppaniin perheen jäsen, tämä voidaan kansallisen lain asianomaisten säännösten mukaisesti ottaa huomioon raskauttavana seikkana määrättäessä rangaistusta.

Ehdotuksen mukaan lähisuhdeväkivallan erityisluonne on nykyiseen tapaan mahdollista huomioida rangaistuksen mittaamista koskevien rikoslain 6 luvun 4 §:n yleisten periaatteiden nojalla (s. 21). Tältä osin ehdotuksessa viitataan erityisesti korkeimman oikeuden ennakkopäätökseen KKO 2020:20 ja Istanbulin sopimuksen kansallista toimeenpanoa koskeviin lain esitöihin. Istanbulin sopimuksen edellyttämät kansalliset lainsäädäntö- ja muut toimenpiteet ovat olleet osin Suomessa kiistanalaisia ratifiointiprosessista alkaen (Ratifiointityöryhmän mietintö 2013 eriävine mielipiteineen).

Tasa-arvovaltuutettu katsoo, että lähisuhdeväkivallan nostaminen nimenomaisesti rikoslaissa mainituksi koventamisperusteeksi olisi selkeämpi viesti siitä, että naisiin kohdistuva väkivalta ja siihen liittyvät kansainväliset ihmisoikeusveloitteet otetaan vakavasti Suomessa. Myös rikosoikeuden laillisuusperiaate ja oikeusvarmuus puoltaisivat tällaista näkemystä. Tasa-arvovaltuutettu esittääkin, että jatkovalmistelussa pohditaan tarkemmin rikoslain 6 luvun 5 §:n muuttamista myös tältä osin.

Sukupuolivähemmistöön kuuluvien ihmisten asema

Kun vuonna 2011 rikoslain vihavaikutinta koventamisperusteena koskevaan säännökseen lisättiin maininta seksuaaliseen suuntautumiseen liittyvästä vaikuttimesta, lain esitöissä todettiin, että

säännöksessä mainittuihin ryhmiin voidaan rinnastaan esimerkiksi sukupuolivähemmistöt erityistä suojaa tarvitsevinä ryhminä (HE 317/2010 vp., s. 39/1). Tämä todetaan myös ehdotuksessa (s. 8). Sitten tasa-arvolakiin on lisätty nimenomainen säännös, lain 6 c §, jonka mukaan viranomaisen tulee ennaltaehkäistä sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuvaa syrjintää tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti.

Yllä mainittu huomioon ottaen tasa-arvovaltuutettu pitää ongelmallisena sitä, että ehdotettu lain muutos sukupuoleen perustuvasta vaikuttimesta viittaisi perustelujen mukaan vain naisiin ja miehiin, ja sukupuolivähemmistöihin kuuluviin ihmisiin kohdistuva viha olisi katsottava ”muuksi” rinnastettavaksi vaikuttimeksi. Sukupuolivähemmistöihin kuuluvat henkilöt ovat kuitenkin erityisen alttiita esimerkiksi erilaiselle häirinnälle nimenomaan sukupuolivähemmistöön kuulumisensa vuoksi. Tasa-arvovaltuutettu pitääkin tärkeänä, että sukupuolen lisäksi säännökseen lisättäisiin maininnat sukupuoli-identiteetistä ja sukupuolen ilmaisusta.

Tasa-arvovaltuutettu Jukka Maarianvaara

Rantala Marjo
Tasa-arvovaltuutettu